

Rákos Sándor: Harc a madárral

Rákos azon kevés költő közül való, aki minden újraelolvasás számára tartogat meglepetéseket. Az immár négyévtizedes pálya legjavát adó válogatás, a *Harc a madárral* utolsó költeménye, *Az emlék jelene* a befejezhetetlenséggel zárul, a kötet-címmé emelt *Harc a madárral* motívumára rimelve a soha meg nem szűnő küzdelem, a nem lankadó erőfeszítés férfias gesztusára irányítja figyelmünket: „meredek hegyoldalon hegyoldal bozótjában / talpalatonként följobb-följobb”. A sokszor „privát bánatok”, az ezoterikus rezignáció költőjének hitt Rákos bátorsága, magát meg nem adó bizakodása fokozódik itt cselekvési kényszerré: „nincs vége nem lehet abbahagyni / előttünk van nem látjuk”. A költői hitvallás nemcsak a harc újrakezdésének emberi helytállását jelenti, hanem ennél jóval többet: „följobb-följobb talpalatonként / nem lehet abbahagyni az ember befejezhetetlen”. A személyiség a maga egyensúlyát az állandó erkölcsi erőfeszítéstől kapja, ebben leli meg léte értelmét, a győzelmet, a boldogságot. A *Harc a madárral*, s a Rákos pályáján való, általa biztosított végigtekintés az ember befejezhetetlenségének eszméjét állítja költői gondolatvilágának centrumába.

Az *eb válaszol* lázadó tehetetlensége, szózuhatagos eget ostromlása a történelem szorítását kiálló ember pátoszát adja vissza oly módon, hogy nem önmagát, még kevésbé a történelmi helyzetet, a félelmeket, rettegéseket szólaltatja meg, hanem mintegy sajátos önszemléletéből, önmagához való viszonyából, panaszból, önmundorból és tiltakozásból formál létértelmező, romantikusan nagyszabású költészetet. A *Férfikor* a történelmi végzet után a történelmi lehetőség vonzásterében állítja elének a reményt, életkedvet visszanyert egyéniséget. Ez idő tájt (1949 és 1952 között) keletkezett verseinek a legkézzelfoghatóbb a konkrétsága, a lírai hősnak határozott társadalmi és karakterológiai arculata van. A lezárttság, a befejezettség, a megmáshíthatatlanság elleni tiltakozás itt abban nyilatkozik meg, hogy a személyiség erői biztatást kapnak a hétköznapi valósággal való kontaktus megteremtésére, a lét szenvedőlegesen elviselése helyett a tájékozódás és a szuverén önteremtés alkalmi szaporodnak el.

A *tűz udvarában* ismét a reménytelenség poklába utalja, a megbántottság és a szégyen, szenvedés mazochista módon való újra és újra átélése sorjáztatja verseit. Olyan tükörben látja magát, amely kegyetlen igazmondással tudatosítja benne szárnalmas kiszolgáltatottságát. Ez a közérzet lesz a *Szegények vonulásának* a kiindulópontja. Mintha *Az eb válaszol* keménysége térne vissza: nem tud és nem akar belenyugodni a létezés értelmetlenségébe és céltalanságába, nem fogadja el azt, hogy az élő embert némaságra ítélt tárggyá lehessen lefokozni. Egyre nagyobb mértékben eltávolodik az eddig használt versnyelvtől, s a *Fény felé*, a *Táguló körök* kötetekben sokszorosan tömörített és többértelmű, nyitottabb versnyelvet teremt. Eddigi töprengései, szenvedései valamiféle lezárttság, megváltoztathatatlan izoláció érzetét keltették. Az új kötetek, s különösen az újabb fejlődést betetőző *Kiáltásnyi csönd* verseinek gondolati és művészi sokértelműsége, az elhallgatások helyén támadó sokféle továbbértelmezés egy újfajta, magasabb rendű létezés perspektívájával kecsegtet. Nem sajnálni kell az embert, nem kitergetni nyomorúságát, hiszen ezáltal egy kissé le is nézzük, teljesen reménytelen, kilátástalan helyzetben levőnek láttatjuk. A *Kiáltásnyi csönd* és *Az emlék jelene* a befejezettség, a visszavonhatatlan ítélet ellen lázad, mert belátja, hogy az emberi személyiség nem teljesen kiszámítható erők, tényezők, körülmények következménye, éppen ezért mechanikusan meg nem határozható. Mindenki van valami, amiről csak ő tud, mindenki van valami rejtett, nem sejtett többlet, valami még ki nem bontakoztatott lehetőség. A halál tudatában, a halál tényével szembenézően élő ember mozgósítja a maga erkölcsi, emocionális, értelmi, kreatív energiáit, s ezáltal kerekedik felül, ezáltal győzi le a csüggesztő determinizmust.

Az életet mint vállalkozást sohasem lehet elintézett ügynek tekinteni, mert az ember csodája éppen az, hogy mindenkiben van valami bensőleg befejezhetetlen, valami lényegileg lezárhatatlan. A *Három Dosztojevszkij maszk* (nagyon is a dosztojevszkiji emberszemlélet jegyében) fogalmazza meg a végső kérdésekkel kapcsolatos humanista magatartást: az ember utolsó percéig ura önnön sorsának, nincs ki-mondva az utolsó szó, nincs megfellebbezhetetlen ítélet. Az első kötetek létértelmezésével perel tehát az utolsó másfél évtized lírája: a korai komorság, a derús közjáték, a reménytelenségbe való visszazuhanás egy egyoldalú létszemlélet kifejezői: tulajdonképpen külső megítélése, kegyetlen, leegyszerűsítő minősítése volt ez az emberi sorsnak. Gyöngédség és szeretet nélkül való összegzése volt ez az emberi sorsnak, mert figyelmen kívül hagyta a személyiség benső nyitottságát.

A gyűjteményes kötet, a *Harc a madárral*, mint minden igényes és szigorú válto-gatás, új jelleget kölcsönöz Rákos Sándor lírai életművének, ráirányítja a figyelmet az életmű két felének egymást kiegészítően eltérő létértelmezésére.

*meredek hegyoldalon hegyoldal bozótjában
talpalatonként följebb-följebb
előttünk van nem látjuk
abbamaradhat bármikor vége lehet
nincs vége nem lehet abbahagyni
előttünk van nem látjuk
följebb-följebb talpalatonként
nem lehet abbahagyni az ember befejezhetetlen*

A versrészlet elején a „meredek hegyoldal” a fölfelé tartó mozgással, az emelkedés-sel társul: „talpalatonként följebb-följebb”. Az *emlék jelene* (1944) a már-már el-képzhetetlen szenvedések és megaláztatások végtanulságául állítja az emberi küz-dés és jobbratörés kategorikus parancsát. Az ember befejezhetetlen, külső tényező-kkel meghatározhatatlan és kiszámíthatatlan gazdagsága a jövő garanciája: nem is sejtett lehetőségekkel, titkok és csodák reményével. (*Magvető.*)

IMRE LÁSZLÓ

Hervay Gizella: Száműzött szivárvány

Antigoné, ahogy a görög mítoszt Sophoklész drámája elmondja, a szigorú királyi tilalom ellenére temette el lázadó öccsének holttestét, mert jól tudta, hogy inkább a természet törvényének kell engedelmessé válnia, mint az uralkodó parancsának. De hadd idézzem a klasszikus dráma szövegét: „Parancsaidban — fordul Antigoné a királyhoz — nem hiszem, hogy oly erő / Lehet, mely engem istenek nem változó / Íratlan törvényét áthágni kényszerít. / Mert nem ma vagy tegnap lépett életbe az, / De nincs ember, ki tudná, mióta áll” (Trencsényi-Waldapfel Imre fordítása). Miért idézem Sophoklész hősnőjét Hervay Gizella új verseskötetének bemutatása előtt? Mert úgy hiszem, hogy a *Száműzött szivárvány* Erdélyből Budapestre költözött köl-tője két vonatkozásban is antigonéi sorssal viaskodik. Ő is eltemette halottait, s noha az ő siratóját nem akarta elnémitani tilalom, megpróbáltatásában és gyászában volt valami, ami a görög tragédiák mindent elpusztító kegyetlen végzetére emlékeztetett. Ugyanakkor ő is szüntelenül egy nagyobb igazság erkölcsi és emberi erejét szegezi szembe az elvadult történelmi erők parancsaival és szándékaival.